

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра теорії і практики початкової освіти

СУЧАСНА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 3

Кривий Ріг
2011

Мірошник З. М.

канд. психол. наук, доцент кафедри
теорії і практики початкової освіти КДПУ,
докторант Харківського державного
педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РОЛЕЙ ВЧИТЕЛЕМ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито причини та фактори, що впливають на виконання професійних ролей сучасним вчителем початкової школи.

Ключові слова: фактори, рольова структура вчителя початкових класів, професійні ролі.

Постановка проблеми. У психології фактори розглядаються як події або явища, що виступають у якості передбачуваної причини іншої події або явища і здатного впливати на його виконання [2, с. 153].

У нашому дослідженні такими факторами, що корелюють з професійними ролями, виконуваними сучасним учителем початкової школи, виступають його дії та вчинки в конкретній педагогічній ситуації. Ролі ми розглядаємо як компонент рольової структури особистості вчителя початкових класів. А фактори (дії і вчинки) передбачають якісні зміни ролей.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи педагогічну діяльність вчителя, зокрема його професійні ролі, ми визначили 12 факторів: «навчати дітей»; «підвищувати самооцінку дитини»; «надавати дітям можливості повірити у власні сили, відчуваючи себе більш впевнено та захищено»; «конструювати разом з дітьми соціальні взаємини в групі однолітків»; «якісно виконувати свої професійні обов'язки»; «здійснювати шефство над учнями, надаючи їм кваліфіковані поради»; «гарно розбиратися в характерах, переживаннях і поведінці учнів»; «дотримуватися норм професійної етики»; «доглядати та виховувати дітей»; «позитивно впливати на загальний настрій класу, сприяючи ефективній діяльності кожного учня»; «прагнути до самовдосконалення»; «намагатися досягти високого рівня психологічної культури».

Змістовна характеристика факторів пов'язана з тим, що вони тісно корелюють з професійними ролями, які ми розглядаємо як складові рольової структури особистості вчителя, і, які впливають на результати професійної діяльності вчителя початкових класів.

Так, фактор «навчати дітей» пов'язаний з основною професійною діяльністю вчителя-класовода. Його суть полягає в обов'язковому виконанні вчителем конкретних функцій, а саме: діагностичної, проєктивної, інформаційної, контрольної-оцінювальної, аналітичної, прогнозуючої [3, с. 101].

Навчати дітей – значить формувати у них уміння по засвоєнню навчальної інформації, виконанню навчальної діяльності; запам'ятовування учбового матеріалу; уміння вирішувати учбові задачі й оволодіння прийомами та способами їх вирішення; виконання різних типів контролю і самоконтролю. Це означає готувати їх до засвоєння знань стихійно або цілеспрямовано в умовах навчально-виховного процесу. Навчати – значить включати кожного учня в процес усвідомленого засвоєння ним понять та оволодіння прийомами розумової діяльності.

Фактор «підвищувати самооцінку дитини» відповідає за уміння вчителя формувати судження учнів про міру наявності в них тих чи інших якостей, властивостей, навичок та вмій у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. У зв'язку з тим, що самооцінка – це вияв оцінного ставлення людини до себе та результат передусім розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу [1, с. 296], підвищувати її у дитини означає мати самому адекватну самооцінку, що сприятиме розвитку особистості взагалі та уміння навчатися самостійно.

Фактор «надавати дітям можливості повірити у власні сили» пов'язаний, перш за все, з умінням вчителя розуміти особистість дитини, приймати її такою, яка вона є. Намагатись зрозуміти поведінку учнів, бути готовим до прийняття ініціатив кожного з них і до організації допомоги у їх виконанні на основі взаємодії, взаєморозуміння та взаємоконтролю у дитячій спільноті (найчастіше це класний колектив або група однокласників).

Фактор «конструювати та налагоджувати разом з дітьми взаємини у групі однолітків» відповідає за формування соціальних взаємин між дітьми, збагачення їх соціального досвіду й, обов'язково, умінням вчителя створювати умови для становлення і розвитку учня як цілісної особистості. Формуванням у них певних соціальних якостей та рис, що впливатимуть на активне засвоєння і відтворення дитиною системи суспільних зв'язків та передбачає взаємодію молодшого школяра із соціальним оточенням.

Фактор «якісно виконувати свої професійні обов'язки» означає, що кожен учитель, виконуючи професійну діяльність, сприяє цілеспрямованому навчанню та вихованню учнів, використовуючи при цьому професійні знання та вміння. Усвідомлення вчителем себе як суб'єкта педагогічної діяльності, самооцінка ним своїх індивідуально-психологічних якостей та співвіднесення їх із вимогами до вчительської професії.

Фактор «здійснювати шефство над учнями, надаючи їм кваліфіковані поради» полягає у тому, що вчитель у процесі педагогічної діяльності дає установку для виконання завдання, вирішення учбових задач у складних педагогічних ситуаціях, дає вичерпні пояснення та інструкції, але не дає готових відповідей і не приймає за всіх відповідних рішень.

Фактор «гарно розбиратися у характерах та поведінці учнів» тісно корелює із такою професійною роллю як «психолог». Він пов'язаний із усвідомленим знанням вчителем-класоводом дитячої психології та вмінням використовувати це знання на практиці, орієнтуючись у вікових та індивідуаль-

них особливостях своїх вихованців. Цей фактор зобов'язує кожного вчителя бути уважним спостерігачем та знавцем внутрішнього світу дитини.

Кожен вчитель повинен мати високу моральність і дотримуватись її у здійсненні своєї професійної діяльності. Саме професійна етика вчителя дає можливість виражати власні моральні принципи, норми, оцінки та правила поведінки сучасного вчителя початкових класів. Без професійної етики не може бути справжнього професіонала та фахівця. Цим пояснюється зміст фактору «дотримуватися норм професійної етики», який ми вважаємо одним з основних у професійній діяльності вчителя початкових класів.

Суть фактору «доглядати та виховувати дітей» полягає в обов'язковому вмінні вчителя цілеспрямовано, систематично формувати особистість, впливаючи на психіку дитини, готуючи її до активної участі у громадському та культурному житті суспільства. Доглядати означає піклуватися про когось, допомагати комусь. Наглядати за дитиною з метою охорони, контролю, забезпечення її нормального стану [4].

Фактор «позитивно впливати на загальний настрій класу, сприяючи ефективній діяльності кожного учня». В процесі педагогічної взаємодії вчитель задає емоційний тон всьому уроку, створює ситуацію успіху, психологічного комфорту, демонструє зразки поведінки, взаємин, розуміючи поведінку учнів, сприймаючи їх ініціативу та творчість з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів. Зміст фактору пов'язаний з умінням працювати на високому рівні довіри та розумінням одне одного.

Фактор «прагнути до самовдосконалення». Кожен вид професійної діяльності супроводжується бажанням фахівця досягти більш високого рівня розвитку, потребує постійного самовдосконалення та саморозвитку. Задля цього вчитель-класовод не лише виконує якісно професійні обов'язки, засвоєні професійні функції, а й обов'язково освоює нові, спеціально будує продуктивну навчальну діяльність, яка базується на основі взаємодії та співпраці учня з учителем, з іншими учнями і самим собою. Сприяє розвитку самосвідомості, здійснює вплив на ідентифікацію особистості вчителя, приводячи до перебудови особистісної позиції, свідомості, забезпечуючи здатність дорослого професіонала до діалогу, емпатії та поваги особистості учня. Цей фактор пов'язаний із саморозвитком учителя, його просуванням уперед до соціальної, емоційної і когнітивної зрілості. Цей своєрідний факт публічного самовираження вчителя, розрахований на те, щоб привернути до себе підвищену увагу, повагу, пробудити інтерес, отримати схвалення, допомогу, підтримку як з боку учнів, їх батьків, так і колег по роботі.

Процес самовдосконалення вчителя визначається з одного боку його здатністю і бажанням постійно вчитися і брати участь у діяльності «із знанням справи», тобто якістю та рівнем його освіченості, а з іншого боку – характером і ступенем втілення соціально-культурного досвіду вчителя у його практичну професійну діяльність.

Фактор «намагатися досягти високого рівня психологічної культури», забезпечує кожному вчителю засвоєння системи знань в галузі як наукової, так і практичної психології, основних умінь у справі розуміння особливостей психіки своєї і своїх учнів, і використанні цих знань у повсякденному житті, самоосвіті та професійній діяльності. Сучасний вчитель початкових класів обов'язково розбирається в інших людях (учні, колеги, батьки учнів), правильно оцінює їх психологію, адекватно відгукується на їх поведінку і емоційний стан, і, вибирає по відношенню до кожного з них, такий спосіб спілкування, який найкращим чином відповідає віковим та індивідуальним особливостям учнів, не розіходячись з вимогами моралі його (вчителя) професійної діяльності. Надзвичайно важливою передумовою психологічної культури вчителя є його сформованість як особистості, його внутрішня налаштованість на педагогічну діяльність, виховання, навчання іншої особистості з метою її розвитку. Уміння відчувати настрій дитини, її внутрішній світ, висока довіра і справжня любов і повага до учнів, уміння щедро ділитися з дітьми емоційною наснагою, навчатися у них щирості та відвертості. Здатність вчителя розуміти кожного зі своїх учнів, вміння спілкуватися з ними забезпечує високий рівень сформованості його психологічної культури.

Висновки. Особливості виконання професійних ролей вчителем початкових класів залежні від факторів (дій та вчинків), що тісно корелюють з рольовою структурою особистості вчителя початкових класів та його професійною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Немов Р. С. Психологический словарь / Роберт Семенович Немов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 560 с.
3. Сорокоумова Е. А. Педагогическая психология: [учебн. пособ.] / Елена Александровна Сорокоумова. – СПб.: Питер, 2009. – 176 с.
4. Тлумачний словник сучасної української мови / Укл. Іван Михайлович Забіяка. – К.: Арій, 2007. – 512 с.

Онищенко І. В.

канд. філол. наук, доцент кафедри
теорії і практики початкової освіти КДПУ

НАУКОВА СТАТТЯ, ЇЇ СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ І НАПИСАННЯ

У статті з'ясовано сутність наукової статті як жанру наукових публікацій, її ознаки функції, види; проаналізовано структуру наукової статті, визначено її компоненти; описано особливості підготовки і написання наукової статті.

Ключові слова: науковий стиль, наукове мовлення, науковий текст, наукове дослідження, наукова стаття, культура наукового писемного мовлення.